

Дејан Поповић

Економска школа

Ваљево

ЗГРАДА У СЕНЦИ

АПСТРАКТ: У овом чланку аутор разматра настајанак и тирајање једне већ давно заборављене зграде, која је у minulим временима имала разноврсне намене. Намера нам је била да украјко укажемо на историјати овог објекта и да још једну причу о стваром Ваљево сачувамо од заборава.

Како све више одмичемо у ХХI век, сведоци смо једне ипак, сасвим очекиване појаве. Ваљево, некадашњи град ниских, приземних кућа, нестаје пред нашим очима и уступа место вишеспратницама, новим пословним објектима, новим архитектонским решењима. Генерације које долазе сигурно се неће сетити некадашњих учерица, трошних кућа са почетка прошлог века или још старијих, које је на својим платнима овековечио академски сликар Стојан Пајић. Свакако, број старих кућа у Ваљево и данас је прилично велики, али из дана у дан он све више опада и оне, неумитно, ишчезавају.

*

Скоро у центру Ваљева, у Пантићевој улици, налази се једна сакривена спратна грађевина, која се из околних улица (Пантићеве, Хајдук-Вељкове и Синђелићеве) не може лако да уочи, јер је надвисују новије зграде, а налази се тик уз Синђелића блок и од њега је одвојена масивним зидом. На први поглед, нема шта много да се види. Стара, испуцала зграда, са остацима жуте фасаде, не пружа неки нарочит приказ. Међутим, из исто тако пожутелих архивских докумената и прича савременика успели смо да реконструишемо веома интересантне приче из прошлости које су се одвијале у овим зидовима и маленом дворишту испред. Али, прво да се вратимо у прошлост и кренемо од почетка.

Прича почиње 1937. године, када су др Милош и др Јулка (Мештеровић) Пантић порушили једну омању кућу и посекали околни шљивик¹ да би на том

¹ Казивања Станка Савковића, забележена маја 2003. године

месту саградили стамбену кућу у Панчићевој улици (касније Краљице Марије 105)², грађену у стилу модерне, црвенкасте фасаде. Улаз је улепшавала лепа гвоздена ограда, украшена биљним орнаментима.³ По сећањима старих Ваљеваца, то је била у то време једна од најлепших кућа у том делу града.⁴ У краткотрајном априлском рату 1941. године, војска Краљевине Југославије доживела је слом, а немачка војна сила окупирали је земљу. Раних јутарњих сати, 14. априла исте године, Немци су оклопним јединицама ушли у Ваљево, уз спорадичне борбе са југословенским формацијама, које су минирале мостове на рекама Колубари и Љубостињи, да би омели улазак немачких трупа у град.⁵ Немци су за своје војне потребе заузели многе стамбене куће, па су између осталих запосели и кућу Пантића⁶, врло пространу, када су ови отишли у партизане. У кући Пантића становали су немачки официри, који су преко дана били стационирани у касарни Петог пешадијског пука краља Милана.⁷ Поред официра, у овој стамбеној кући били су и припадници немачке *Feldgendarmie* (немачко војно обезбеђење и врста полиције). Пошто је кућа Пантића, ипак, за све ове потребе била недовољна, Немци су у дворишту, иза куће саградили једносратну зграду 1943. године, за јединице *Feldgendarmie* (на фотографији⁸). У приземљу зграде, налазиле су се гараже за немачка војна возила, а на спрату канцеларије. Цео објекат био је ограђен зидом од цигле, висине око три метра, а сама зграда имала је 175,5 м² простора.⁹

Не зна се колико је времена зграда грађена, али је Немцима служила као привремено решење. За потребе немачких окупационих власти, грађевина је користила у периоду 1943-1944. године.

Сама *Feldgendarmie* била је врста полиције, састављена од немачких фолксдојчера из Баната, који су, наравно, знали српски језик, и како су причали старији „најгори су били Немци који су говорили нашки“. Њих се народ клоњо, а локално становништво запамтило је фолксдојчера Зеленковића, подофицира, који је јурио и батинао децу која се играла око ових зграда.¹⁰ Ваљевци су могли да виде изнутра зграду тек када су се Немци повукли из града септембра месеца 1944. године и том приликом унутра је нађено пуно ормана и немачке документације, које су партизани изнели из објекта.¹¹

2 Ривија „Колубара“ бр. 79, новембар 2000, стр. 35, Ваљево

3 Казивања Миодрага Ратковића, забележена маја 2003.

4 Казивања Видосаве Гавриловић, забележена маја 2001.

5 Милорад Радојчић, „Живот у окупираном граду 1941-1944“, Зборник радова “Ваљево 1941-1945”, стр. 226-263, Ваљево 1996.

6 Данас је кућа потпуно преуређена и нема никакве сличности са некадашњим здањем

7 Казивања Станка Савковића, забележена јула 2001.

8 МИАВ, Фонд: Музичка школа „Живорад Грбић“ Ваљево (1954-1967), Годишњи извештај о раду школе за 1958. годину, дел. бр. П-188/58

9 Исто

10 Казивања Славка Богдановића, забележена јуна 2001.

11 Казивања Станка Савковића, забележена јула 2001.

Дана 13. фебруара 1945. године, свечано је у именованој згради отворен Дом пионира, а др Јулка Пантић је поклонила деци наведени објекат. О овом догађају је писала и локална штампа.¹² Међутим, крајем 1945. године десио се један несрећни случај, јер је један старији пионир (а они су понекад носили празне пушке) убио свог друга, мислећи да је пушка празна. Вероватно да је то био један од разлога што је почетком 1946. године затворен пионирски дом, а отворено, иницијативом Антифашистичког фронта жена (АФЖ) дечје обданиште.¹³ У обданишту су пребивала деца, док су за то време њихови родитељи били на радним местима и малишани су ту васпитавани и о њима су водиле бригу васпитачице. За борављење своје деце у дому, родитељи су издвајали месечно од 200 до 350 динара.¹⁴

Савет за народно здравље при влади Народне Републике Србије (НРС) организовао је 1947. године отварање већег броја бабичких школа у Србији. Сходно томе, здравствено одељење Градског народног одбора (ГНО) Ваљево обавестио је путем штампе јавност, ученике и омладинске организације о отварању школе за дечје неговатељице. Школа се уселила у просторије некадашњег обданишта, а почела је са радом децембра 1947. године. Настава је у почетку трајала годину дана, да би потом будуће бабице и неговатељице стицале знања три године и школа је прешла у ранг ниже медицинске школе. Установа је била интернатског типа и ученице су у њој бесплатно добијале стан и храну.¹⁵

Управник бабичке школе био је др Рајко Ненадић, особа која је имала другачије погледе и политичка схватања од официјелних власти, али му то није сметало да буде први човек ове установе. Школа се у свом раду ослањала на велики број наставника.¹⁶ На спрату зграде се одржавала настава, а вешерај за потребе школе налазио се у приземљу.¹⁷

Бабичка школа завршила је свој рад у Ваљевоу 1953. године.¹⁸ Тада је одлучено да се школа укине, а ученици који су изразили жељу да наставе школовање морали су отићи у Шабац, Ниш или Крагујевац, те тамо стећи преко потребна знања, пошто у Ваљевоу услови за средњу медицинску школу још нису постојали.¹⁹

У међувремену, у зграду су се уселиле бројне породице у периоду 1953-1954. године и она је постала стамбени блок са дозиданом помоћном зградом. И

12 "Отварање пионирског дома у Ваљевоу", „Све за победу“ бр. 2 од 22. фебруара 1945, стр. 4

13 Љ. Матуновић, „Отворено је обданиште“, „Све за победу“ бр. 55 од 9. фебруара 1946, стр. 5

14 "Како проводе време деца у дечјем обданишту Др. Милош Пантић", „Напред“ бр. 107 од 13. јануара 1947.

15 "Конкурс за пријем у школу за дечје неговатељице", „Напред“ бр. 133 од 22. новембра 1947.

16 "Четири деценије у служби хигије", монографија Медицинске школе „Др. Миша Пантић“, Ваљево 1958-1998, стр. 31-32, Ваљево 1998.

17 Казивања Надежде Пантовић Пеливановић, ученика школе, забележена маја 2001.

18 "Четири деценије у служби хигије", монографија Медицинске школе „Др. Миша Пантић“, Ваљево 1958-1998, стр. 32, Ваљево 1998.

19 Казивања Надежде Пантовић Пеливановић, забележена маја 2001.

Стара зграда у Пантићевој улици

у ранијем периоду с времена на време се користио део грађевине за стамбене потребе, али то је пре био изузетак него правило.²⁰ Нови станари мало су уложили труда у обнављање објекта, јер је она била у власништву Народног одбора градске општине (НОГО) Ваљево, па је зграда почела полако да пропада.

Септембра 1954. године, при одсеку за просвету и културу НОГО Ваљево отворило се питање налажења зграде за будућу музичку школу. Зграда је у том погледу морала да задовољи специфичне услове, да има мале учионице, изоловане једне од других, у којима би се изводила индивидуална настава. Зграду таквих услова није било лако наћи (у ствари, у то време тешко да је било који објекат у Ваљеву поседовао такве школске услове), па је после дужег тражења одлучено да се две просторије зграде у Пантићевој 103/1²¹ искористе за просторије Музичке школе.

У овој згради школа је остала пуних 11 година, све до јесени 1965. године.²²

После премештања Музичке школе (1965. године) зграда је враћена општини, а објекат је остао неискоришћен све до под крај шездесетих година прошлога века када је поново оживео и постао стамбени блок. Током седам-

20 Казивања Катице Савковић, ученика школе, забележена маја 2003.

21 Данас нумерација бројева није иста у поменутој улици као пре педесет година, јер је Пантићева улица у међувремену продужена све до Техничке школе.

22 Дејан В. Поповић, Музичка школа „Живорад Грбић“ Ваљево (1954-1969), Гласник МИАВ-а бр. 36 за 2002, стр. 73-97, Ваљево 2002.

десетих и осамдесетих година у ово трошно здање уселиле су се бројне ромске породице, а данас је ту ромско насеље.²³ У међувремену, зграда је потпуно изменила ентеријер, јер су станари поједине просторије преграђивали, а негде и зидове избијали правећи посебне улазе. У последњих двадесетак година јако мало је учињено по питању оправке, тако да је објекат јако пропао. Ни данашњи изглед зграде, споља гледано, није више исти као са фотографија²⁴, јер је у међувремену изграђен улаз који нема никакве стилске сродности са поменутиим трошним здањем. Зграду у Пантићевој улици полако руши зуб времена, а она полако вене и бледи у очима и сећању својих суграђана.

Резиме

Грађевина у Пантићевој улици саграђена је за време немачке окупације, а у њу су се сместили, 1943. године, јединице Feldgendarmie. После ослобођења, зграда је припала општини Ваљево и у њој је, током четрдесетих и педесетих година прошлог века, био Дом пионира, дечије обданиште, бабичка и неговатељичка школа, да би, средином педесетих година, у овом објекту била смештена тек отворена Музичка школа. После премештања Музичке школе у други простор, зграда је постала стамбени блок што је и данас.

Summary

A building in Pantićeva street was constructed during German occupation and the units of Feldgendarmie were located in it. After the liberation, the building devolved upon Valjevo municipality and it housed, during the forties and fifties of the last century, Pioneers' House, a kindergarten, the school for midwives and nurses. In the middle of the fifties, the newly opened Music school was located in this building. After the dislocation of Music school to the other space, the building became a residential facility, which it still is.

23 Казивања Миодрага Ратковића, забележена маја 2003.

24 Фотографија је снимљена 2001. године (сниматељ Светлана Радвановић)